

УДК 329

Партія-ФПГ як ключовий елемент української партійної системи

Олександр Швирков,

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії
Сумського державного університету

Ця стаття є спробою намітити одну з можливих схем представлення та концептуального оформлення сучасної української політичної реальності. Основний структурний елемент цієї схеми – партія-ФПГ, тобто партія, що є політичним продовженням тієї чи іншої фінансово-промислової групи. Пояснювальний апарат, який надається в статті, може виявитися корисним для ідеологів провідних політичних сил для представлення та обґрунтування дій цих сил.

Ключові слова: ідеологічні партії, партії-ФПГ, структури перехідного періоду.

This article is an attempt to outline one of the possible charts of presentation and conceptual formalizing of modern Ukrainian political reality. Basic structural element of this chart is party-FIG that is political continuation of the financial industrial group. An explanation given in the article can be useful for the ideologists of leading political forces to present and substantiate actions of their political forces.

Keywords: ideological parties, parties-FIG, structures of transition period.

На підставі власних спостережень та свідчень багатьох вітчизняних політологів, можу стверджувати, що політичні партії, особливо ті, що реально претендують на владу, мають великі проблеми з представленням виборцям і політикуму своєї діяльності та своїх дій з їх обґрунтуванням. Переважно це пов'язується з тим, що у нас ще не існує сучасних актуальних пояснювальних схем і моделей.

Олександр Швирков

Пропонована стаття значною мірою базується на висновках моєї статті „Ідеологічні партії і партії-ФПГ”, опублікованої приблизно рік тому в „Політичному менеджменті” [5]. Коротко зупинимося на змінах, яких зазнала попередня наша версія.

Перш за все, було повністю видалено частину, присвячену традиційним ідеологічним партіям, оскільки такі партії просто перестали існувати. Принаймні, в Україні. Партії, які ще продовжують називатися комуністичними чи соціалістичними, зведені сьогодні до рівня навіть нижчого, ніж кишенькова опозиція. Їх структури доексплуатовуються лідерами партій у своїх корисливих інтересах.

Якщо раніше я вважав свої висновки справедливими для більшості країн (хоча б Західної і Східної Європи), то зараз говоритиму переважно про Україну. Насамперед тому, що висновки, які сформулюю нижче, базуються не стільки на читанні тих чи інших друкованих праць, скільки на безпосередніх спостереженнях і досвіді, отриманому в Україні, а також в результаті спілкування з українськими політиками й політологами.

Головний рефрен попередньої статті був такий: „Традиційні ідеологічні партії відходять у минуле. Що приходить їм на зміну?”. Також я спробував зробити нарис партійної структури найближчого майбутнього, ґрунтуючись на тенденціях, які у той час можна було спостерігати. У цій статті я поглиблю, „промаляю” цей нарис, зроблю його чіткішим. Маю зауважити, що ця стаття не є стільки спробою передбачити розвиток подій, скільки пропозицією ключовим гравцям щодо **способу оформлення** політики.

Отже – українські ідеологічні партії закінчують своє існування. Гадаю, сьогодні в цьому не виникає сумніву в жодного мислячого політика і політолога. Ідеологічний одяг цих партій остаточно зносився, і за всієї своєї колишньої краси та яскравості ні в кого вже не викликає натхнення та сплеску емоцій (причини занепаду традиційних ідеологічних партій я вказав у згаданій статті, тому немає сенсу ще раз на цьому зупинятися). Натомість сьогодні можемо спостерігати завершення переходу до нової форми партійної організації, що базується на партіях, які я назвав партії-ФПГ і які є політичним продовженням фінансово-промислових груп (звідси й назва). Саме вони витіснили з політичної сцени – тепер це можна з упевненістю стверджувати – партії ідеологічні.

На відміну від традиційних ідеологічних партій, партії-ФПГ не формуються на основі якоїсь абстрактної ідеї, а створюються цілком свідомо для просування цілком конкретних бізнес-проектів, лобювання інтересів (не варто плутати такі партії з чисто технічними проектами, основна мета яких розколоти електорат тощо). Необхідність для бізнесу таких проектів цілком зрозуміла. Політичне поле має свою структуру, свої закони, свої правила гри, свої вимоги до гравців, свою мову. Партії-ФПГ, таким чином, є чимось на зразок органів, що відповідають за зв'язки з громадськістю, які існують у будь-якій великій компанії. Одне

з найголовніших їхніх завдань – реалізувати той чи інший бізнес-проект. Як правило, це здійснюється під прикриттям певних політичних ідеологій (найчастіше – добре знайомих, але дещо модифікованих).

Природно, повністю дотриматися конспірації вдається далеко не завжди. Дуже часто реальні цілі бізнес-груп, що стоять за партією-ФПП, виходять на поверхню, даючи політичним супротивникам нагоду для викриття. Однак через деякий час інша партія, можливо, й та, що викривала, сама потрапляє в подібне становище і, у свою чергу, стає об'єктом викривальних акцій. Останні 18 років історії України дають безліч подібних прикладів. Саме в такій формі відбувається боротьба різних ФПП у політичному полі, вона перенесена туди з поля економічного.

Багато ідей, якими користуються партії-ФПП, вже давно перебувають на озброєнні ідеологічних партій. Запозичуючи їх, партії-ФПП, що володіють незрівнянно більшим, ніж ідеологічні партії, фінансовим ресурсом, активно витісняють їх на узбіччя політики. У цьому зв'язку єдиний спосіб для ідеологічних партій продовжити своє існування – „продати” свій апарат ФПП (або здати його в „оренду”, як зараз найчастіше й трапляється).

Оскільки утримувати апарат великої політичної партії для однієї компанії – нехай і великої – надто дорого, то їх утримують спільно кілька великих компаній – ФПП. Через це всередині таких партій часто виникають конфлікти, адже цілі компаній, що їх „заснували”, можуть істотно відрізнятись.

Політичне прикриття цілей ФПП все більше послаблюється, оскільки всі ідеологічні одежинки, в які вдягаються сучасні партії, незабаром остаточно „зносяться”. Уже зараз програма будь-якої такої партії – це не що інше, як абсолютно еклектична суміш ідеологічних кліше. Ці програми вже давно ніхто не читає, що цілком зрозуміло, оскільки жодній реальності вони не відповідають. Їх цілком вже може складати комп'ютер.

Гадаю, настав час переходити до значно відвертішого викладення в програмах партій бізнес-цілей ФПП. Але для цього необхідно виробити мову, яка б, з одного боку, була позбавлена затертих ідеологічних штампів, а з іншого – не була б надто обтяжена спеціальною економічною лексикою. Необхідно почати й трансформування свідомості населення таким чином, щоб воно нормально сприймало майже не прикриті ідеологічною риторикою бізнес-плани ФПП, закріплені в програмах партій.

Таким чином, лобювання, що виникло при появі політичних партій, у близькому майбутньому, швидше за все, стане неприхованим смислом їх існування, а конкуренцію ідеологій замінить конкуренція бізнес-планів. У зв'язку з цим гадаю, що як **національна ідея** зможе виступити бізнес-ідея, котра є основною, стрижневою ідеєю бізнес-плану, який є програмою тієї чи іншої партії-ФПП, програми, яку така партія пропонує на розгляд суспільству. Тобто суспільство зможе прийняти в якості національної ідеї бізнес-ідею, реалізація якої нестиме найбільшу економічну користь

Олександр Швирков

більшості громадян. Особливо актуальним це може виявитися саме у випадку України, оскільки ситуація в нашій країні (і політична, і мовна, і культурна) така, що не дозволяє сформувати традиційну, суто „ідеологічну ідею”.

Зрозуміло, що в цій ситуації розмови про відокремлення бізнесу від влади стають абсолютно безглуздими. Політика вже давно повністю злилася з бізнесом, точніше – повністю підкорилася йому. Тепер слід це визнати. Політичні рішення мають стати просто переформулюванням мовою політики бізнес-рішень.

Необхідно враховувати й ефект глобалізації. Вважаю, що найважливішу роль в остаточній трансформації політичної системи відіграють транснаціональні корпорації (ТНК). Колишні ідеологічні партії були національними, тепер, швидше за все, завдяки глобалізації відбуватимуться процеси інтерналізації партій-ФПГ. Що стосується майбутньої політичної боротьби між партіями-ФПГ, то її найкраще можна описати в термінах Realpolitic. Міждержавні ж угоди вже зараз є практично не замаскованими абстрактно-державною риторикою угодами між найбільшими ФПГ, а точніше – їх політичними представництвами. Думаю, саме в цьому ключі слід розглядати останні угоди щодо Чорноморського флоту Росії, а також розмови про можливе злиття російського Газпрому та українського Нафтогазу.

Істотно змінюються способи комплектування партій. Сьогодні партії просто **наймають** необхідну кількість членів для виконання тієї чи іншої роботи, реалізації тих чи інших проектів. Йдеться, по суті, про повне перенесення способів дії, характерних для бізнес-структур (фірм, підприємств тощо), у політичні організації. Природно, що про жодну внутріпартійну демократію в цьому випадку мова йти не може. Так само, як і про ідеологічні розбіжності всередині партій, внутріпартійні дискусії, полеміку на сторінках партійної преси тощо. Все це стає цілком зрозумілим, якщо пригадати, що партії-ФПГ спочатку створюються під бізнес-проекти, що всі вони мають своїх засновників у особі національних (або ненаціональних) олігархів. Яка вже тут внутріпартійна демократія?

На відміну від деяких авторів, я не вважаю, що такий стан речей є симптомом „реваншу капіталу”. У будь-якому випадку не варто надавати такому словосполученню якогось особливо зловісного змісту. Навряд чи ситуація у світі стане подібною до тієї, що була в ХІХ столітті, навіть якщо деякі сучасні події й процеси у чомусь нагадують події й процеси того часу. Умовивід за аналогією в історії – надто ризикована справа. Як справедливо зауважив Ф. Фукуяма в [3], для того, щоб суспільство у своєму розвитку повернулося на одну з пройдених ним фаз (звичайно, досить віддалених), необхідно, щоб відбулися надто вже катастрофічні події.

Взагалі, на мою думку, деякі автори, говорячи про партії-ФПГ, перебувають під впливом традиційного уявлення про партії як партії ідеологічні, здебільш навіть не усвідомлюючи цього. Для них партії-ФПГ

– це щось ненормальне, щось таке, що має бути перебореним. (Насамперед йдеться про партії пострадянського простору). Такі партії сприймаються як проміжний етап на шляху до створення „справжніх” партій, таких, „як на Заході”. Інакше кажучи, вони неявно припускають, що ці країни (тобто країни пострадянського простору) живуть в ізоляції від усього світу, повторюючи (щоправда, із запізненням на півстоліття) шлях так званих західних демократій. Однак вони в такій ізоляції не перебувають. Навпаки, на них чинять потужний вплив найрізноманітніші суб’єкти, наприклад, держави й ТНК. Та й західні партії, судячи з усього, переживають такі ж трансформації, що й партії на пострадянському просторі, тільки ті трансформації не так помітні. Можливо, завдяки кращому стану західної економіки, традиціям парламентаризму й, головне, поступовості трансформацій. Інакше кажучи, і ті й інші рухаються в одному напрямі.

Чи варто посипати голову попелом у зв’язку з усім цим? Гадаю, ні. Як уже наголошувалося, процеси, що відбуваються, цілком природні й не призведуть до якихось катастрофічних наслідків як дехто пророкує (наприклад, антиглобалісти). Просто світ знову стане іншим.

Звісно, головні небезпеки, які несе в собі описана тенденція, полягають у можливому згортанні соціальних програм, підпорядкуванні всього ладу життя суспільства бізнес-інтересам окремих ФПП, руйнуванні або, принаймні, нівелюванні держави, зведенні її ролі до обслуговування потреб ФПП тощо. Однак проти всіх цих заперечень можна навести безліч аргументів.

По-перше, весь устрій життя більшості більш-менш розвинених сучасних суспільств уже давно підпорядкований досягненню бізнес-цілей – як індивідуальних, так і корпоративних. Лібералізм та ідея вільного ринку зробили свою справу: тепер навіть соціалісти свято вірять у ліберальні цінності, необхідність ринку та заздять багатим.

По-друге, як уже говорилося, політика як така також вже давно де-факто підпорядкована досягненню бізнес-цілей ФПП і ТНК, просто такі цілі поки що маскують старими політичними й соціологічними теоріями, в тому числі й з використанням соціалістичної риторики. Наявність таких цілей, точніше – їх превалювання, є нагодою для постійних звинувачень ФПП у зрадництві національних інтересів узагалі й облудності найнятих ними політиків. Однак, на мою думку, – і це, можливо, викличе у когось з моралістів обурення, – такі політики є просто жертвами невідповідності між **формою політичного життя та його змістом**. Застарілі політичні теорії, засвоєні, так би мовити, з молоком матері, у тому числі й політиками (й політиками у першу чергу), змушують цих політиків почуватися лиходіями, брехати, викручуватися тощо. Зрозуміло, що такий стан справ не сприяє ані зростанню довіри до них, ані підтриманню їх душевної рівноваги й здоров’я. Однак потрібно чітко розуміти, **що політики брешуть просто тому, що їм бракує підходящих слів, аби сказати правду**. В них немає концепцій, до яких можна було б апелювати. Трансформація

Олександр Швирков

суспільної свідомості, відновлення відповідності між цією свідомістю й реальністю (по-іншому, гармонії між формою та змістом) дозволить зняти цю проблему; принаймні **стільки** брехати вже не буде необхідності, і проблема ця з розряду соціально-політичних перейде в розряд проблем особистого морального вибору. Зрозуміло, що це дозволить істотно оздоровити моральну атмосферу в суспільстві.

По-третє, що стосується згортання соціальних програм. У попередньому варіанті статті я спробував „заспокоїти громадськість” в такий спосіб (просто процитую): „Річ у тім, що не тільки лібералізм зробив свою справу, але й соціалізм теж. Революції початку ХХ століття наочно продемонстрували, що може статися, якщо соціальне забезпечення не дотягує до якогось мінімального рівня. Якщо лібералізм дозволив прийти до влади великому капіталу, що відтіснив спадкоємну аристократію і вселив людям упевненість у цінності кожного з них, то соціалізм, у свою чергу, навчив народ боротися за свої права. Так, незабаром соціалістичні й комуністичні партії припинять існування, оскільки вони швидко втрачають ресурси, як кадрові, так і фінансові. У більшості країн вони вже відсторонені від влади. Однак їхня діяльність є прикладом того, як можна організовано захищати свої права. Вважаю, що функції, які ще виконуються соціалістичними та іншими ідеологічними партіями, поступово переберуть на себе громадські організації. Деякі з них будуть просто створені за зразком таких партій, інші розвиватимуться з організацій, створених цими партіями, треті ж стануть правонаступниками покійних партій. Як і сучасні ідеологічні партії, ці громадські організації не матимуть ресурсів, аби боротися за владу, однак їхніх сил вистачить, щоб ефективно захищати права простих громадян від зловживань ФПГ, пом’якшувати ті чи інші надто жорсткі рішення партій-ФПГ”.

Так я писав близько двох років тому. Ймовірно, написане багато в чому й дійсно справедливе для країн Європи (див., наприклад, [3, с. 440]). Проте ситуація в Україні, ті процеси, які відбувались останнім часом, примушують мене засумніватися в правильності для нас подібного прогнозу. Йдеться, звичайно, про розвиток так званого громадянського суспільства, його інститутів. Тобто того, чого у нас немає і, судячи з усього, не передбачається. Не беруся вказувати причини цього. Єдиний момент, на який хочу звернути увагу, і який, як здається, недостатньо висвітлений на сторінках наукової преси, – це **трудова еміграція**. Саме вона, на мою думку, значною мірою перешкоджає розвитку у нас достатньо ефективної внутрішньої опозиції партіям-ФПГ. Можливість еміграції (нехай і тимчасової) дозволяє значною мірою знизити внутрішню напругу в країні, заважає ефективній самоорганізації населення. Хоча, звісно, це далеко не єдина причина. Можливо, навіть далеко не головна. Не варто скидати з рахунку й унікальне геополітичне положення України.

Може виникнути питання: хто ж у такому випадку захистить український народ від сваволі партій-ФПГ? У мене є тільки два варіанти.

Перший – це наявність не однієї, а кількох таких партій. Конкуренція між ними не дає одній з них (навіть тій, що прийшла до влади) повністю скасувати соціальні програми. Другий – це загальноєвропейські правила хорошого тону (або їх сурогат), які не дозволяють державі, яка хоча б формально вважається європейською та демократичною, відмовитися від дотримання елементарних норм, так би мовити, скотитися до рівня деяких країн Африки.

Ще одне зауваження. Сьогодні багато авторів пишуть, що ми стоїмо на порозі абсолютно нового світу, що той світ, який ми знали, безповоротно відходить у минуле. Робляться спроби уявити, яким буде світ у середньостроковій і віддаленій перспективі. Найбільш глибокі автори схиляються до визнання принципової неможливості здійснити скільки-небудь достовірний прогноз (наприклад, І. Валлерстайн [1; 2]). Проте при цьому ігнорується проблема **перехідного періоду** між старим (сучасним) світом і світом майбутнього. В якій формі відбуватиметься цей перехід, яка буде політична й економічна структура світу в той час? Скільки часу він триватиме? Питання абсолютно правомірні, оскільки, як правило, світ не змінюється за одну ніч. Цілком можливо, що перехід, який ми сьогодні можемо спостерігати, займе часу не менше, а то й більше, ніж час життя одного покоління.

Партійна структура, політична система, яку я спробував окреслити, – це насправді всього лише **структура перехідного періоду**, на зміну їй обов'язково прийде інша. Проте, повторюся, те, що я називаю розглянуту вище політичну систему перехідною, зовсім не означає, що час життя її не може бути досить тривалим. Саме тому вона заслуговує пильного вивчення.

Те, що перехід до нового світового устрою (політичного, економічного) має свою специфічну форму (тобто не є просто руйнуванням старого світу) не може не тішити, оскільки такий **структурований** перехід, перехід, якимсь чином оформлений, дозволяє уникнути багатьох втрат і хаосу.

Зараз триває поступова (і, як правило, неусвідомлювана) діяльність з вироблення нових правил політичної гри, політичної боротьби, правил, що не зводяться до тих, які були вироблені в часи активного існування ідеологічних партій, протистояння соціалізму й лібералізму. Хоча, звичайно, ці нові правила містять в собі в знятому вигляді моменти, елементи старих.

Якщо розглядати історію людства крізь концепцію **десакралізації влади**, то зараз можемо спостерігати якщо й не завершальний етап цього процесу, то, принаймні, один з найважливіших переломних його моментів.

Отже, підб'ємо підсумки.

1. Соціалізм і лібералізм як основні ідеології ХХ століття відходять у минуле. Разом з ними йдуть і національні ідеологічні партії.

2. На місце ідеологічних партій приходять партії-ФПГ, які є політичним продовженням фінансово-промислових груп, у тому числі й

транснаціональних корпорацій. Такі партії можуть мати й наднаціональний характер.

3. Ці процеси дозволяють говорити про повне злиття бізнесу і влади.

4. Цілі партій-ФПГ суто економічні. Оскільки старі ідеології вже не можуть виконувати своїх функцій або хоча б служити ефективною ширмою для реальних цілей партій-ФПГ, то поступово має почати вироблятися нова політична мова, формуватися термінологічний апарат, який дозволяв би висловлювати цілі партій-ФПГ. Цей процес має йти паралельно з процесом такої трансформації суспільної свідомості, щоб вона могла адекватно сприймати сформульовані в нових термінах програми партій-ФПГ.

5. Політична структура суспільства, в основі якої лежить партія-ФПГ, не є остаточною, а служить лише для **оформлення переходу** до принципово нового суспільного устрою, уявити який сьогодні досить проблематично.

Література:

1. **Валлерстайн И.** После либерализма: Пер. с англ. / И. Валлерстайн. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
2. **Валлерстайн И.** Конец знакомого мира: Социология XXI века: Пер. с англ. / И. Валлерстайн. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
3. Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза: Пер. с англ. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2009. – 751 с.
4. **Фукуяма Ф.** Конец истории и последний человек / Пер. с англ. // Ф. Фукуяма. – М.: „Издательство АСТ”, 2004.
5. **Швирков О. І.** Ідеологічні партії і партії-ФПГ // Олександр Швирков. – Політичний менеджмент. – 2009. – №5 (38). – С. 55 - 62.